

Tijd en de duur ervan (over onderwijs en tijd)

door Alderik Visser

In de 19e eeuw maakte de Franse denker Henri Bergson een belangrijk onderscheid tussen *tijd* en *duur*. Het laatste – *durée* – definieerde hij als de subjectieve tijd, de ervaren tijd, die zich duidelijk onderscheidt van de 'gemeten' tijd. Gemeten tijd? Tja, wat 'tijd' eigenlijk is weten we niet, maar we proberen haar toch te vangen in meetbare, telbare 'objectieve' eenheden. Daarmee is tijd al lang geleden een dimensie geworden en wat korter geleden een regime was, een erfenis uit de wereld van de industrialisering: het uurwerk in de hal, de stoomfluit bij de fabriekspoort, de prikklok bij de dienstingang. En dat regime duurt voort, hoekig en haastig.

Tijd meetbaar maken dient ongetwijfeld nuttige doelen, maar brengt tegelijkertijd de spanning met zich mee die bestaat tussen het verloop van die gekwantificeerde eenheid tijd en de manier waarop we het verstrijken ervan kwalitatief ervaren. Zonder boek, laptop of mobieltje duurt de treinreis van Utrecht naar Enschede heel veel langer, al weet iedereen dat dat niet écht zo is. De *durée* van Henri Bergson.

En in het onderwijs, hoe staat het daar met gemeten tijd en ervaren duur? Regeert ook daar de orde van de gemeten tijd? Bekend is dat (leer)ervaringen die zo beleefd worden dat de tijd zich lijkt te verdichten, beter beklijven. De beroemde *flow* (Czikzentmihalyi). En dat geldt niet alleen voor het leren van leerlingen, maar vast ook voor het leren van leraren, het ontwikkelen van onderwijs, het aangaan van uitdagingen en het ontwikkelen van vernieuwingen.

En zo kom ik aan bij het punt dat ik wil maken. De 'spanning' rond de factor 'tijd' die op school wordt ervaren, is mogelijk een vorm van frictie tussen 'tijd' en 'duur'. Wie onderwijs van hoge kwaliteit wil, moet inzien dat het op elk niveau om kwalitatief beleefde processen gaat, die niet per se passen in de kwantitatieve eenheden waarin we ze proberen te duwen.

Kunnen we die spanning tussen 'duur' en 'tijd' niet ontscherpen? In een mopperig betoog tegen mobieltjes pleitte ik al eens voor een radicale verlangzaming van onderwijsprocessen. Ik zou er hier ook een even radicale verdunning aan toe willen voegen. Minder, mooier onderwijs, in meer tijd, zou dat niet ook een ontspannende denkrichting zijn? We strippen curricula tot het allerhoogstnoodzakelijke voor een minimum aan vakken, en reserveren daarvoor kwalitatief lange duur en stimuleren kwalitatief diepe duur. Met differentiatie op inhoud, niet op tempo kan dat een spannende zoektocht voor iedereen blijven, een collectief, interactief proces van betekenisverlening. Ik durf de stelling aan dat onderwijs dat zich zo richt op 'duur' meer duurzaam, meer sociaal en bovendien minder duur kan zijn.

(Alderik Visser is leerplanontwikkelaar bij SLO. Dit artikel verscheen in het onderwijstijdschrift 'Van twaalf tot achttien', november 2016, blz. 24)